

IZEN GABEKO IPUIA

«Televisión Española»n aurtengo (1975 g.) udaberriko arratsalde batean, entzun nuan, oso atsegiñ izan zitzaidan ipui bat, (erderaz, jakiña).

Ni aditzen jarri nintzanerako, bai ziarduan izlariak, asi berria zan arren. Augaitik ez dakit bere izenik. Entzun nion aintziñako ipui bat esatera zijoala, Madrid'eko «Biblioteca Nacional»en irakurria. Esan zuan liburuaren izena, baita egillearena ere, baiña, nik ez nuan ezer idatziz artu buruz baiño, eta urrengo egunean ipuia idatzi nuanean, ez nintzan oroitu, eta gaur berdiñ gertatzen zait, naigabea ematen ditan arren.

Ondo entzun nituan itz batzuek ere aaztuak ditut eta ez det beste biderik ipui au emen idazteko (Donostia'ko «Egan»erako José Uria jaunak eskatuta) neuk, aal detan eran esatea baizik, «Televisión Española»ri, eta bazkalondoko izlariari, lenengotik barkazioa eskatuaz, eta bigarrenez eskerrak emanaz. Eta beste gabe, ipui politt au, idaztera noa.

Jaun aberats batek (Markesa, edo Dukea, edo orrelako Jaun aundiki batek,) bere morroyakiñ izketan ari zalarik, esan zion egun batean:

—Nik agintzen detan lurralde guzti onetan, lau sendagille besterik ez zio.

Eta morroyak erantzun:

—Jauna, barkatu beit, baiña, berori zor diotan itzal guztiaz esaten diot, lau ez-eze, lau milla ere, bai dagozala.

—Ik, ez dakik zer esaten dekan —esan zion Nagusi Jaunak—. Lau bakar-bakarrik zeudek, eta beurak bizi eziñik, edo estu-estu eta naikoa lanekiñ:

—Ara bada, Jauna, nik berriz ere dirautzat lau milla ere bai dirala, eta berorrek nai ba'leu, danen izen-abizenak ekarriko nizkioke.

—Aizak, apostu bat egiño diagu.

—Bai, Jauna, berorrek nai duanean. Orixe onena.

Dukea'k:

—Ara, lau milla sendagille oyen izenak ekartzen ba'dizkidak, irureun pezta, (danak zillarretan) emango dizkiat.

—Bai Jauna. Traturia egiña gelditu zan.

Morroyak, seme gaztetxo bat, amabi urte ingurukoa zeukan, ikastolara asko juaten zana (utsik egiten ez zuana, alegia) eta guztiz azkar idazten zuana. (Eskuz alegia, orduan ez zan, idazteko tramankulo politt oyetakorik oraindik agertu Amerika'n ere ta.)

Aitak deitu zion bada semeari eta esan:

—I, biar goizean, nerekiñ jua bear dek leku batera, eta, nerekiñ itz-egiten duten pertsona danen izenak artu, eta neri esaten dizkidaten gauza danak idatzi bear dituk itzez-itzez, utsik egiñ gabe paper baten.

Egiño al diak lan au bear bezela?

—Bai, aita, egingo ez ditut bada? Ikastola lanean, neuk dakit ondoena idazten da?

—Ondo zeok, biar ikusiko diagu.

Biaramon goizean aita-semeok danba-danba, eleizako atera jua ziran. Eleiz ataira eldu ziranean, aitak, praken patrikatik atera zuan sudurzapi aundi bat, margo askotako laukiak zituana. Jarri zan eleizako ate ondoan zutik, buruagaz orma jotzen zuala, eta orroaka asi zan «Ai ene bada, ai, ai, aaaa, (sudurzapiaz agoa estalirik, eta txistuagaz bustiaz, eta gafiñera noizean beñ, buruagaz orma jo, ta zarata aundiak atereaz) «Ai ene bada!! burutik egiñ bear detala ba!!! Inperuan ere aundi agorik pasatu bearko degunik ez det uste. Ai, ai! Zer da au? Au zer da?».

Txistuagaz eta izerdiagaz dana busti-busti egiñ zuan sudurzapia; arpegian eta buru gafiñean, gelditu gabe zerabilen sudurzapi aregaz, ille guztiak arpegian beera ipiñi zituan, eta gure gizonak, gero eta orroa aundiagoak eta penagarriagoak. Alakorik!!!

Baiña bat-batean emen dator, bere Nagusien zaldigardia, ta errukiz urreraturik dirautso Duke'ak morroiari:

—Mutill zer dek?

Eta morroioak:

—Agifiñeko miña Jaunaaa!

Ori baiño ez ba'dek, laister kenduko zaik. Jua adi eure etxera, eta bialdu zak emaztea gurera, ta eman dagioela «adormideras» izena duten kalabatatzko txiki batzuek. Bai aal dakik, gari artean azitzen diran lore gorri nabarmen batzuek? Oyek, lobelarrak dituk. Sukaldariak ondo zekik nola antolatu bear diran adormiderok, eta ik egiñ ark esaten diran bezela. (Au esanda sartu zan Duke'a eleizan Meza entzutera.)

Morroia'ren semea, an zegoan illunpe batean, iñork ez ikusteko leku egokian, eta idatzi zituan Duke'aren izen-abizenak eta Tituloa. Baita ere aitari esandakoak.

Bereala, eleizatik ertenda urreratu zan, erri guztiko andrerik erru-

kitsuena eta beartsuari geyen laguntzen zekiena. Nola igaroko zan bada Duke'aren morroiari jaramonik egiñ gabe, itxura negargarri artan ikusita? Andre on onek jakiñ zuean orroalariak zer miñ zuan, onela esan zion:

—Bai, bai, baizekiat nik agiñeko miña zer dan. Azkenengo aldiz izan nuanean, Sevilla'raíño jua bear izan nian agiñ-sendagille batena. Txakurrari ere ez zioat opa agiñeko miñik.

Batzuetan, oso ona dek, ur otz-otza artu agoan, eta berotu artean eukitzea, ta berotzen danean bota kanpora ta berriz ere artu —ur otza ta jarraitu miña kendu arte.

Abadea ere erten zan eleizatik eta arek ere:

—Mutill zer duk? Sakristiatik entzun dizkiat ire orroak, eta zer pasatzen ote dan jakitera etorri nauk. Baiña agiñeko miña besterik ez ba'dek, nik esango diat nola kentzen dan. Sartu ezak agoan kutxare aundi bat bete tabako, maska-maskag egiñ ezak ondo bigundu arte, eta gero bota kanpora, ta agoa naiz ur otzaz naiz beroagaz, ondo garbitu. Aizak, ez dezakala gero tabakorik jan!

Urrengo etorri zanak esan zion:

—Agiñeko miña besterik ez ba'dek, laister alde egiñgo dik, nik esana egiten ba'dek. Artu ezak katillu bat bete ur bero, aal dekan beroena, erabilli zak agoan oztu arte ta gero bota. Artu ezak orduan katillua bete ur otz, aal dekan otzeta ta erabilli agoan berotu arte, eta orduan bota. Laister igerriko dek miña gutxitzen nola dijoan, eta bereala zearo juango zaik.

Eta urrengoak berriz, buztíña pixka bat artu ta eskuetan erabilli zezala biribill-biribill egiñ arte, pelota txiki-txiki baten antzera, eta orduan, agiñak zeukan zuluen gaiñean ipiñi ta sakatu ondo, barrura sartu arte. Izan zeiken sendagarririk onena zala.

Beste batek esan zion ura ta ozpiña erdi bana zirala, agoa garbitzeko, beti agiñ ustela zegoan lekura eramana.

Onen ondoren etorri zanak ontzi aundi batean ipintzeko ur otza, eta beste ontzi aundi batean ur beroa, eta oíñ bakoitza ontzi bakoitzean sartzeko (bat ur otzetan eta bestea ur berotan alegia).

Urrengoak au esan zion:

—Urrutitxo dagon arren, jua adi Botikara, eta erosi ezak botillatxo batean *kreosota* izena duan botika bat. Ez duk asko bear, gutxirekiñ egingo duk. Eta etxera etortzean esan egiñ andreari (euk ez euke gauza onik egingo ta) galtzeta burni bat sartu dezala botillatxoan eta bota deikala agiñ ustelen zulora tantun bat, eta itxaron, ia miña juaten zaikan. Juaten ez ba'zak, bota beste tantun bat. Iru tantun bota ordurako agiñeko miñik gabe aiz.

—Baiña esan egiok lenengo-lenengotik emazteari, kontuz ibilltze-ko sendagai orrekaz, Ezpaiña, edo mingaiña edo aldameneko beste agiñ bateri ikutuko ba'lioqe erre egiño diolako. Sendagai segurua dek, baiña arrixku aundikoa.

Ara emen beste baten erremedioa. Egiñ enplasto bat, olio, tipula, ogi-irifia ta esneakaz. Arizko trapu zuri, garbi, batean zabaldu, eta agiñeko miña dagoan matraillaren gañean ipiñi, bero xamarra da-goalarik, otzittu baiño len. Zapiak ariskoa izan bear dik, algodoizkoak ez dik balio.

Eta beste batena: Katillu txiki bat bete pattar artu agoan, eta agiñ gaixoen aldera bota, eta nekatu arte euki. Agiñeko miña daukan alde-ko besoa, gora altzata euki bear dek bitartean, aal dekan denbora gutzian, eta ez orma ta ez beste lekuetan ipiñi gabe. Miña gutxitzen dala igertzen dekanean besoa jatxi ezake, eta zearo jua danean agoko pattarra bota kanpora.

Erri artan oso ezaguna zan gizon moskor bat zegoan, oraiñ esan detan au entzuten, eta izketan ari zana ixildu zanean esan zion agiñeko miñdunari:

Orrek esan dikana ona izango dek, baiña errazagoa ta obeagoa au dek. Nik oraiñ esango diatana:

«Agoan erabillitako pattarra azkenean edatea. Besoa gora altzata neketan eukitzeak baiño, garrantzi aundiagoa dik nik esan detanak. Agiñeko miñari, berriz etorri nai ba'du, etziok utzitzen da.

Au da, gutxi gora bera nik «Televisión Española»'n jasotakoa. Berriz ere deitu egiñ zidaten eta jua bear izan nuan. Berriz etorri nintzanean: telebista mutu zegoan, eta jantokian iñor ez.

Ala da ze, nik eziñ bukatu dezakedala ipui au. Eta irakurleai utzi-tzen diot lan au, egiñ nai ba'dute beintzat.

Etxean umeak dituztenak erraz erten lezateke lan onetatik. Umeai bukaera eskatuta. Lau ume diran etxean izan leike lau bukaera ez-berdiñak, eta laurak *ad hoc* egitea.

Nik, ikastolan onela egiñ detanean (alegia, nik esandako ipui baten azkena umeeri eskatu) oso ondo erten izan dit.

Izena neuk ipiñi diot ipuiari, lan au ere iñoren gaiñ ez utzitzearren

Azpeitia'tar Julene

Eskauriatza'ren alarguna

Durango'n, 1975 g. Urrilla'k 12.